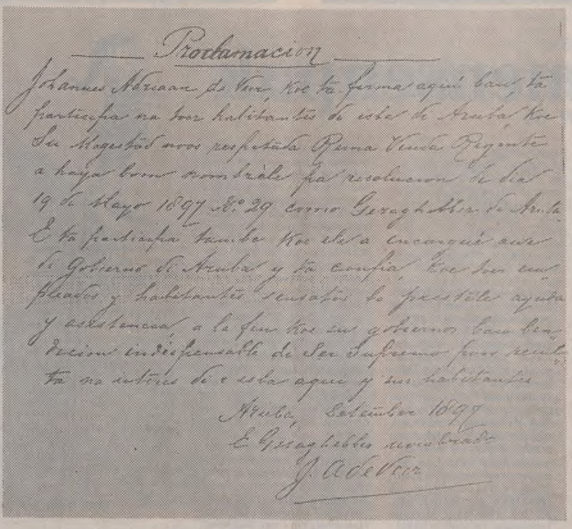
Oudste papiamentstalige tekst op Aruba

Relaas van een ruzie tussen bombardier en commandeur

= door Wim Rutgers =

RUIM EEN JAAR geleden wees Carel de Haseth mij erop, dat in de zogenaamde 'Collectie Hamelberg' in de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag een aantal voor de ontwikkelingsgang van de Antilliaanse letteren belangrijke handschriften aanwezig waren, onder andere een geschreven Papiamentstalig stuk van 1803. Dat het zo lang geduurd heeft eer ik over dit oudste Arubaanse stukje in het Papiamento iets schrijf, komt domweg door het feit dat ik het origineel wilde vinden van deze met potlood geschreven copie op een nogal gerafeld aantekeningenblaadje.

Maar dat is me na ettelijke bezoeken aan het Algemeen Rijksarchief nog steeds niet gelukt. Sinds kort is het daar ondergebrachte 'Oud archief Curaçao, Bonaire en Aruba tot 1828' helemaal op microfiche gezet, waardoor de originelen niet meer ingezien mogen worden — terwijl deze microfiches nagenoeg onleesbaar zijn! De nieuw verschenen 'Inventaris van het oud archief Curaçao, Bonaire en Aruba tot 1828', al geschreven door mr R. Bijlsma (1920/1924), is nu helemaal herzien en bewerkt door drs. T. van der Lee, en geeft een duidelijk overzicht van wat er allemaal in dit belangrijke archief aanwezig is, maar desondanks lukte het me niet het origineel te vinden. Ik geef dus die moed maar op en publiceer hierbij de met potlood door Hamelberg overgeschreven versie bij gebrek aan beter. Het stuk lijkt me voor de kennis van het Papiamento heel interessant.

Proclamacion
...
19 de Mayo 1897 ...
...
Aruba, Setiembre 1897
...
J. A. de Veer

De brief die de Curaçaose Jood Abraham de David da Costa Andrade in 1776 aan zijn familie schreef, geldt als het oudst gevonden en geschreven Papiaments, en mag sinds de publicatie ervan in fotovorm door Isaac S. en Suzanne A. Emmanuel in hun 'History of the Jews of the Netherlands Antilles' enigszins bekend verondersteld worden. De door Carel de Haseth gevonden Arubaans-Papiamentstalige tekst is slechts een kwart eeuw jonger, namelijk van 22 juni 1803. Het betreft een officiële getuigenverklaring, een eedaflegging, die Hamelberg als bronvermelding 'R & S 1803' (Resolutiën en Sententiën) meegaf.

GETUIGEN

Een dertigtal met name genoemde 'guardiaanen of boschwagters' protesteren tegen de manier waarop zekere B.G. Quant optreedt tegen Commandeur Pieter Specht. Deze twee heren hebben kennelijk een nogal langdurige twist gehad, die zo hoog opliep dat fiscaal Mr Starckenborgh van Curaçao zelfs naar Aruba wilde reizen 'om voorgoed een eind te maken aan het langdurig getwist voor en tegen den vice-commandeur Specht... en allen zoo mogelijk met elkander te verzoenen...' (P.A. Euwens: 'Curaçao in 1803—1804', in de *Amigoe* van 1904 en in *Onze eeuw* 1908, p.258).

Maar deze gevaarlijke reis ging niet door, wegens de roerige Frans-revolutionaire tijden en oorlogshandelingen tussen de Europese mogendheden, waarbij ook Curaçao en Aruba betrokken werden. In deze tijd was de Caraïbische zee vol met vijandelijke oorlogsschepen en is het zelfs de enige keer geweest in zijn geschiedenis, dat Fort Zoutman daadwerkelijk heeft dienst gedaan als verdedigingswerk. Maar in 1804 besloot het Arubaanse bestuur dat met een eventuele, zeker niet denkbeeldige aanval, het slechtbewapende eiland overgegeven zou worden. De historici spreken van 'noodlotsdagen', 'een tijd van verwarring' of 'een veelbewogen tijdperk'. Dat was het op Aruba inderdaad, zowel in het groot als op klein-persoonlijk niveau tussen twee invloedrijke figuren.

KLEINZIELIG

Het was niet mijn bedoeling me te gaan verdiepen in waar het nu precies om ging tussen Specht en Quant — dat lijkt bovendien moeilijk volledig te achterhalen. Laat ik citeren uit de aantekeningen van Hamelberg om toch enige duidelijkheid te verschaffen:

'Quant was bombardier en ontvanger van 's lands gerechtigdheden te Aruba. Als bombardier had hij het bevel over de forteressen Zoutman en de Winter, Specht moest hem dien post overgeven; hij weigerde als hebbende geen aanschrijving daarvan ontvangen. Quant legde instructie over. Beiden leggen bewijzen van tevredenheid der inwoners over...'

Dat betreft dus wel degelijk een serieuze competitiestrijd, maar die ging vergezeld van kleinzielige ruzietjes over het dragen van een uniform:

'Een bombardier had het recht om epauletten te dragen. Quant was tevens ontvanger te Aruba, doch Specht weigerde hem als zoodanig te erkennen, omdat hij van deze benoeming geen kennis had gekregen, niettegenstaande Quant hem zijne instructie toonde...

Questies op Aruba tusschen den Commd. Pieter Specht en Bruin Govert Quant, bombardier. Fiskaal weet niet of hij als bombardier een politiek of militair persoon in dienst van den lande is en zegt dat hij, dadelijk na zijn aankomst te Aruba zich met... officiers en zelfs met hoofdofficier's of generaalsepauletten zou hebben vercierd; vindt verder 'dat zijn qualiteit als bombardier hem tot zoodanige gedragen niet eenig recht kan hebben gegeven' (beleedigingen en bedreigingen tegen Comd.'

Tot zover voorlopig (de slecht leesbare) Hamelberg. In het archief vond ik nog een brief waarin Specht zich verontschuldigt dat hij niet persoonlijk kan komen getuigen, omdat hij zijn voet bezeerd heeft — hij kan geen schoenen dragen en dat zou beledigend zijn — daarom vraagt hij schriftelijk te mogen getuigen. (O.A.C., nr. 145, nr. 93, p.322). De afloop van deze persoonlijke en competitiestrijd is onbeslist volgens Hamelberg:

'Bruin Govert Quant, bombardier, en Pieter Specht, commandeur van Aruba, worden buiten proces gesteld en de zaak gerenvooieerd aan Heeren Commissarissen in zoo verre beiden in hun ambten hebben gemankeerd. Tusschen Specht en Quant besluit de Raad dat zij beiden in hunne posten hebben gemankeerd en stelt hen buiten proces. Ieder vrij proces te entameren'.

De verklaring van de 'boschwagters' is in deze onverkwikkelijke zaak dus een van de 'bewijzen van tevredenheid der inwoners' geweest. Hierover schrijft Hamelberg nog in zijn aantekeningen:

'Verklaring in 't papiementsch van Indianen te Aruba. Hieruit dat Quant den Eng. gouv. zou gezegd hebben dat de Indianen in opstand wilden komen, waarop Creagh kanonnen vernagelde'.

QUESTIES

Quant bereikt in elk geval dat Specht wordt vervangen door Johannes Craneveldt, en dat hij zèlf door de Engelsen tot Commandeur wordt benoemd als dezen Craneveldt aan de kant zetten. Maar Quant blijft moeilijkheden veroorzaken.

'Op 8 october (1805) hebben de Engelsen blijkbaar genoeg van Quant. Hij wordt zonder meer afgezet...'

vertelt J. Hartog in zijn *Aruba* op pagina 95. Toch wordt hij later voor een tweede termijn benoemd, maar ook dat loopt slecht af. Hartog vertelt het uitvoerig:

'Een Engelse golet ging... in de Paardenbaai voor anker, zette een boot uit, welke enige lieden aan wal bracht die zonder meer de Union Jack hesen aan de vlaggestok die bij Quants woning op Pontón stond. Dat was te veel. Quant liet de kapitein der Indianen met zes man de vlaggestok kappen. Geen Hollandse vlag, dan ook geen Engelse. Er ontstond een gevecht, waarbij over en weer gewonden vielen, maar de paar Engelsen, die aan wal waren gezet, moesten tenslotte het veld ruimen'.

Ze nemen wél wraak en Ds. G.B. Bosch vertelt in zijn *Reizen in West-Indië* van 1836 met veel smaak hoe dat gebeurde op 11 juni 1806:

'Hij wilde volstrekt den Kommandeur opgehangen hebben; doch het is te begrijpen, dat deze daar niet op wachtte, maar zich bij tijds op de vlugt begaf'.

Nu hij de man zélf niet te pakken kon krijgen, wilde hij het huis in brand steken, maar dat was te gevaarlijk voor de omliggende met strodaken bedekte woningen. Geen nood, vertelt Ds. Bosch:

'...hij besloot om het huis van den Kommandeur omver te trekken: hij liet zwaar touwwerk van het schip komen, maakte gaten in den muur, en de matrozen, gewoon aan touwen te trekken, haalden in een oogenblik het Kommandeurshuis naar beneden, tot groote verbazing van de inwoners, die met belangstelling dit vreemde schouwspel aanstaarden. Na deze wraakneming, stelde de Kapitein een' anderen Kommandeur aan, en begaf zich weder op reis'.

Quant was inmiddels naar Coro ontkomen, maar zal later na terugkomst ook met Gouverneur Changuion nog de nodige problemen krijgen. Geen gemakkelijk heer, dus.

PAPIAMENTO

Na bijna twee eeuwen kan de persoonlijke twist niet meer als interessant worden beschouwd, de verklaring in het Papiamento echter wel degelijk, omdat ze toont hoe 'gestandaardiseerd' het Papiamento in die vroege dagen al was. We zien de kenmerkende verlenging van klinkers die steeds weer in de geschreven vormen zichtbaar wordt en de soms Spaans, maar sterk overwegend Nederlands-georiënteerde spelling. Het stuk zal geschreven zijn door een lid van het officiële koloniale bestuur, maar een dergelijke spelling komt nog heel lang voor, onder meer bij de Nederlandse paters.

De verschillen zijn kleinigheden, vergeleken met de grote overeenkomsten met het moderne Papiamento. Een taalhistorisch georiënteerde Papiamentist zal ongetwijfeld heel wat kunnen ontdekken in dit materiaal. Twee van de getuigen tekenden, zij het moeizaam. De rest zet een kruisje. En passant zien we nu ook nog even een aantal oude Arubaanse familienamen van het eiland.

GELEGENHEIDS GEDICHT

Voor de literatuurgeschiedenis heeft deze twist nóg enig belang wegens (een fragment van?) een gedicht over dit onderwerp: 'Het Arubiaansch liedje', dat in getypte vorm ook in de Collectie Hamelberg aanwezig is. Als curiosum geef ik het hierbij weer. Het gaat over dezelfde historische figuren en is waarschijnlijk het oudste op Aruba betrekking hebbende satirische gedicht. De 'Diana' viel in oktober 1804 het eiland aan en Aruba capituleerde, zoals in de raad afgesproken, terstond. Maar de Engelse oorlogsvloot verliet het eiland al weer spoedig.

Het Arubiaansch liedje.

't Was op een morgen zonneklaar,
Dat wy van boven wierdt gewaar,
Vyf zeilen komen voor de baai,
En braasten hun zeilen fraai
Met spoed, met spoed, met spoed.
De fregat Diana genaamdt,
Die zond zyn boot bedragt bemand
Om dit beroemd eiland
Te eischen van ons handt, -
Toen werd de raad geconveniëerd
En niemand was er die mankeert,
Het hoofd der helden zeer wel bekend
Sting op zyn stoel heel overeind,
En zeide waar is, waar is myn bril
Myn hoofd die draait gelyk een spil,
Maar toen hy zyne brille vondt,
Toen zeide hy in het rond,
Wel Heeren wat nu gedaan
Kruit en lood is niet te veel
Geweer en wapen van geen groote deel
Laat de britten dan met spoedt
Marcheeren aan den wal.
Piet de Mey den translateur
Die zeide het is heel naar myn gerief, Het is heel naar myn zin,
Malin, Malin, Malin. -
Paulus Poppe dien plompen bul,
Die zeide ach wat ben ik bly
Nu zyn al myn koeien vry
En gaan rusten aan myn zy.
Bruin Govertsz Quant den officier,
Die praalde met een ware zwier,
Die zeide tegen den Engelschen officier
I am collector here.

JOHANNES DE VEER

Tot slot vond ik in de Collectie Hamelberg nog een stukje Arubaans Papiamento van bijna een eeuw later. J.A. de Veer maakt daarin zijn benoeming tot gezaghebber bekend. We zien hoe sterk de Papiamentse taal van het begin van de negentiende eeuw op dat van het einde van die eeuw lijkt. Dit korte bericht versterkt daarom m.i. mijn opmerking hoe 'gestandaardiseerd' het geschreven Papiamento al in een heel vroeg stadium kennelijk was.